

Anna Winiarczyk

Środowisko rodzinne a wyniki w nauce uczniów klas trzecich szkół podstawowych

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (18-19), 226-239

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Winiarczyk

Środowisko rodzinne a wyniki w nauce uczniów klas trzecich szkół podstawowych

Wstęp

Mimo radykalnych zmian, jakie zaszły w modelu życia w ostatnich latach, rodzina jest wciąż najważniejszym elementem więzi społecznych dziecka. Na kształtowanie osobowości dziecka mają wpływ postawy rodzicielskie, które odgrywają ogromną rolę w procesie wychowania i rozwoju.

Rodzina oprócz szkoły odgrywa bardzo ważną rolę w wychowaniu dzieci i młodzieży. Jest podstawowym środowiskiem życia człowieka, w którym pojawia się on najwcześniej i wiąże z nim najmocniej i najdłużej. Żadna instytucja nie jest w stanie zastąpić rodziny.

Jednym z ważniejszych atutów przemawiających za rodziną i decydujących o jej przewadze nad innymi środowiskami, jest wczesne rozpoczynanie jej działania bo już od urodzenia się dziecka. Oddziaływanie rodziny zaczyna się najwcześniej i trwa najdłużej. Wpływ rodziny nie kończy się, gdy dziecko jest już samodzielne, idzie do szkoły i staje się uczniem czy nawet w momencie gdy zakłada własną rodzinę. O sile wpływu rodziny decyduje nie tylko okres jej oddziaływania, lecz także jej ciągłość. Rodzina jest miejscem życia kulturalnego i towarzyskiego dziecka. To w środowisku rodzinnym dziecko uczy się odróżniać dobro od zła, rozumieć co jest pozytywne, a co negatywne, co godne pochwały, a które zachowania zasługują na nagane. Dziecko zatem przejmuje od domowników opinie i poglądy, normy zachowań i sposoby postępowania. Środowisko rodzinne wprowadza dziecko w świat wartości kulturowych i społecznych ukazując mu różnorodne cele, uczy go sposobów, za pomocą których te cele może osiągnąć.

Obok rodziny, szkoła jest środowiskiem wychowawczym, które również ma olbrzymi wpływ na rozwój dziecka. A więc szkoła i dom to dwa środowiska wychowawcze, których nie można traktować jako niezależne od siebie, gdyż zachodzą między nimi określone relacje. Brak współpracy pomiędzy szkołą a rodziną dość często oznacza pozbawienie dziecka czynników stymulujących rozwój. Jeśli rodzice nie kontynuują zadań rozpoczętych przez szkołę, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci z różnego rodzaju deficytami rozwojowymi to pozbawia się dziecko osią-

gnięcia takiego stopnia rozwoju, jaki byłby możliwy przy współpracy tych dwóch jakże ważnych środowisk wychowawczych. Współpraca rodziców ze szkołą w zakresie zapewnienia dziecku właściwych warunków nauki w domu, wyposażenia go w odpowiednie przybory i zainteresowania pracą dziecka poprzez pomoc w nauce, mają znaczny wpływ na osiągnięcia szkolne dziecka. Brak zainteresowania nauką i postępami dziecka ze strony rodziców wywiera bardzo niekorzystny wpływ na wyniki jego pracy szkolnej, osłabiając motywację do nauki. Niekorzystna bywa także sytuacja odwrotna, gdy rodzice mają wygórowane aspiracje co do wykształcenia swych dzieci, przywiązują nadmierną wagę do ocen i wymagają od dziecka postępów w nauce często przekraczających jego możliwości. Nadmiar wymagań i ciągłe niezadowolenie rodziców z faktycznych osiągnięć dziecka zniechęca je do wysiłku, osłabiając wiarę we własne możliwości, powoduje frustracje i poczucie porażki.

Fundamentalnym zadaniem rodziców jest wychowanie dzieci, które wyniosą z rodzinnych domów, nie tylko siłę i umiejętności rozwiązywania problemów, ale także mądrość i uczucia, którymi będą obdarzać i dzielić się z innymi. Każde dziecko jest inne wszystkie jednak mają prawo do rodzicielskiej miłości, rozumnego wychowania. Tych dążeń poza ojcem i matką nikt nie potrafi zaspokoić. Zdaniem M. Ziemskiej¹ rodzinę można uznać „za kolebkę osobowości - w bliskich interakcjach z matką, ojcem, rodzeństwem, dziecko rozwija podstawowe funkcje psychiczne i kształtuje strukturę osobowości, wrasta w świat kultury danego społeczeństwa i przyjmuje normy postępowania i zachowania się”.

W opracowaniu próbowano określić, w jakim stopniu środowisko rodzinne ma wpływ na powodzenia uczniów w nauce szkolnej.

Problem badawczy w literaturze

Proces wychowania w rodzinie bywa często dość żywiołowy, spontaniczny nie jest z góry zaplanowany i skierowany na osiągnięcie konkretnych zadań czy celów. Tak więc wychowanie, które odbywa się w rodzinie jest wychowaniem całkowicie naturalnym i wyróżnia się tym od wychowania w placówkach wychowawczych.

Dla dziecka rodzina jest pierwszym środowiskiem społecznym i wychowawczym, w którym uczestniczy w większym bądź mniejszym stopniu w kolejnych fazach rozwojowych. Zdaniem W. Szewczuka² „rodzina to podstawowa grupa społeczna złożona z rodziców i dzieci, którą cechuje więź formalna, wspólnota materialna i mieszkaniowa oraz określony zespół funkcji”.

¹ M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1975, s. 5.

² W. Szewczuk, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1985, s. 265.

Natomiast J. Rembowski³ ujmując pojęcie rodziny bardzo szeroko i stwierdza, że „rodzina obejmuje więzi biologiczne i stosunki pokrewieństwa, jak i czynności, które spełniają poszczególne osoby oraz społeczną przynależność do grupy członkowskiej”.

Według E. Jackowskiej⁴, rodzina jest naturalnym środowiskiem wychowawczym, w którym wychowanie nie przebiega według określonego planu, lecz z wykorzystaniem różnorodnych sytuacji codziennego życia. Na dziecko oddziałuje złożony układ bodźców i sytuacji wynikających ze struktury i funkcjonowania rodziny.

Do podstawowych czynników środowiska rodzinnego autorka zalicza:

- Czynniki społeczno-ekonomiczne - określające pozycję społeczną rodziny i jej poszczególnych członków, warunki bytowe, poziom dochodów, sytuacja mieszkaniowa, zawód rodziców,
- Czynniki kulturowe - określające poziom kultury życia codziennego, to jest: wykształcenie rodziców, wzorzec kulturalny obowiązujący w danej rodzinie, sposób spędzania czasu wolnego, poziom potrzeb kulturalnych rodziców i innych członków rodziny,
- Czynniki pedagogiczne - określające metody i środki stosowane w wychowaniu dzieci, między innymi warunki opieki nad dziećmi, kontrola, normy i wartości przekazywane dziecku, wymagania, zakazy, nagrody, kary,
- Czynniki psychologiczno-społeczne - określające strukturę rodziny, rodzaj stosunków wewnątrz rodziny, więzi uczuciowe między poszczególnymi członkami rodziny.

Warunki kulturalne w środowisku rodzinnym są uzależnione od potrzeb kulturalnych rodziców, poziomu życia, kultury ogólnej i potrzeb estetycznych oraz możliwości ich zaspokajania. Takie warunki w pełni spełnia rodzina, w której rodzice posiadają wykształcenie średnie lub wyższe dobrze sprawują funkcje opiekuńcze i wychowawcze. Rodzina o wyższym poziomie kulturalnym, lepiej przygotowuje dziecko do nauki szkolnej, zarówno pod względem rozwoju umysłowego jak i nawyków obcowania z dobrami kultury, stwarza dziecku lepsze warunki do spełniania obowiązków szkolnych.

Potrzeby jednostki jak pisze H. Cudak⁵ mogą być zaspokojone jedynie we właściwie funkcjonującej rodzinie. Zaburzenia funkcji rodzicielskich powodują często dysharmonię życia w grupie rodzinnej, trudności wychowawcze a nawet nieprzystosowanie społeczne dzieci i młodzieży.

³ J. Rembowski, *Rodzina w świetle psychologii*. Warszawa 1986, s. 13.

⁴ E. Jackowska, *Wychowawcze funkcjonowanie rodziny dziecka przystosowanego społecznie*, „Psychologia Wychowawcza” 1977, nr 4.

⁵ H. Cudak, *Funkcjonowanie rodziny a nieprzystosowanie społeczne dzieci i młodzieży*, Kielce 1998. s. 21.

Zadania rodzicielskie wypełniane przez rodziców na rzecz swoich dzieci w zakresie między innymi zaspokajania potrzeb biologicznych i psychicznych, określane są często jako funkcje rodzicielskie. Rodzina prawidłowo realizująca swoje funkcje opiekuńczo-wychowawcze zapewnia swoim dzieciom emocjonalne i materialne warunki dobrego życia i rozwoju oraz przygotowuje do życia w społeczeństwie. Niestety znaczna część polskich rodzin nie realizuje właściwie swoich funkcji, a dziecko nie ma w niej należytego miejsca⁶.

J. Szczepański⁷ określił funkcje rodzicielskie, jako przyjmowanie różnych zadań i podejmowanie działań w celu ich realizacji. Stwierdza on, że funkcje społeczne należy mierzyć skutkami działań rodziny w szerszej zbiorowości i rozpatrywać w kilku relacjach:

- Rodzina utrzymuje ciągłość biologiczną społeczeństwa,
- Przekazując dziedzictwo kulturowe, utrzymuje ciągłość kulturalną społeczeństwa oraz wprowadza dzieci w normy życia zbiorowego,
- Rodzina nadaje pozycję społeczną dzieciom,
- Zapewnia ona jednostkom zaspokojenie potrzeb emocjonalnych oraz potrzeb intymnego współżycia, a także zapobiegania dezintegracji,
- Rodzina jest instytucją kontroli społecznej, zwłaszcza młodego pokolenia.

H. Cudak⁸ wymienia następujące funkcje wychowawcze jakie spełnia rodzina:

- Poznawcza - dotycząca poznawania pojęć, treści, zachowań otaczającej rzeczywistości społecznej, przyrodniczej jak i technicznej,
- Emocjonalna - zaspokajanie potrzeb bezpieczeństwa, miłości, więzi, uznania, kontaktu społecznego,
- Opiekuńczo-usługowa - zapewnia wszystkim członkom rodziny codziennych usług, opieki fizycznej, zaspokajania potrzeb biologicznych i materialnych,
- Socjalizacyjna - wprowadzenie członków rodziny w życie społeczne, przekazywanie im wartości kulturalnych,
- Przygotowująca do przyszłego zawodu - kształtowanie aktywnego stosunku do pracy, zainteresowań zawodowych, dokonywanie preorientacji zawodowej i szkolnej,
- Wychowawcze - naturalne oddziaływanie wychowawcze rodziców w stosunku do dzieci.

Rodzina utrzymuje ciągłość biologiczną społeczeństwa. Posiadanie dzieci to sfera życia zarówno dla małżonków, jak i społeczeństwa. Wiele rodzin współczesnych np. jest bezdzietnych, ma jedno lub dwoje dzieci. Człowiek jest istotą spo-

⁶ A. Dąbrowska, Rodziny dysfunkcyjne - dziecko w rodzinie dysfunkcyjnej, „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej” 2001, nr 14, s. 112.

⁷ J. Szczepański, Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa 1972, s. 26.

⁸ H. Cudak, Szkice z badań nad rodziną. Kielce 1995, s. 19.

łeczną, nie może prowadzić życia poza społeczeństwem, proces uspołecznienia dziecka następuje w rodzinie jeśli ona właściwie wypełnia funkcje socjalizacyjne.

Dla właściwego rozwoju dziecka, zarówno fizycznego jak i psychicznego potrzebne jest zaspokojenie potrzeb materialnych, dlatego rodzice powinni właściwie realizować funkcje ekonomiczne. Potrzeby biologiczne dziecka natomiast wypełniane są przez rodziców w obszarze funkcji opiekuńczo-zabezpieczającej. W analizie tych funkcji nie sposób pominąć zadań związanych z funkcją emocjonalno-ekspresyjną, rodzina powinna spełniać ją w stosunku do wszystkich jej członków. Sfery uczuciowe w rodzinie, wpływają na rozwój emocjonalny jej członków, zaspokajają potrzeby psychiczne, szczególnie potrzebę bezpieczeństwa.

Rodzina jako środowisko życia i wychowania człowieka nie jest strukturą stabilną. Pewne elementy dokonujących się zmian dotyczą ogółu rodzin i kształtują się pod wpływem zmian historyczno-cywilizacyjnych i społecznych, inne zaś wiążą się z właściwościami tworzących je ludzi. Śledząc model rodziny od czasów najdawniejszych do współczesności, należy przyjąć tezę, że funkcje rodziny nie znikają i nie tworzą się nowe, mogą jedynie ulegać przemianom w sposób bardziej lub mniej dynamiczny. Przemiany te zależą od zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań⁹.

Dokonując charakterystyki atmosfery współczesnych rodzin w Polsce, należy uwagę zwrócić na fakt, iż funkcjonują środowiska rodzinne, w których panuje klimat, jak wskazują badania stosunkowo korzystny, lecz takich rodzin jest niestety niewiele. Rodzice mający wyższą pozycję społeczną, wyższy poziom wykształcenia wyrażają znacznie częściej pogląd, że stosunki między członkami rodziny są pełne serdeczności i uczuciowego ciepła. We współczesnym społeczeństwie dominują jednak rodziny, które przechodzą „kryzys rodzinny”. Ten kryzys przypisywany rodzinie polega na nie nadażaniu działalności wychowawczej rodziny i w ogóle działalności rodziny za zmieniającymi się gwałtownie warunkami społecznymi. Częściej słyszy się o przypadkach chuligaństwa oraz przestępczości wśród nieletnich, jak również o zaburzeniach nerwicowych, które występują u dzieci, spowodowanych nienależytym wypełnianiem podstawowych funkcji przez rodzinę.

Obecna polityka społeczna, gospodarcza i polityczna kraju dla bardzo wielu rodzin stanowi zmianę, która często wywoływała szok wskutek braku zdolności przystosowawczych. Wszystkie przekształcenia, które dokonywały się dotychczas i dokonują się powodują zmiany modelu polskich rodzin.

Metodologia badań własnych

Każde badanie naukowe ma na celu staranne i obiektywne poszukiwanie rozwiązania naukowego problemu poprzez systematyczne i planowe zbieranie, anali-

⁹ H. Cudak, Funkcjonowanie rodziny a nieprzystosowanie społeczne dzieci i młodzieży, Kielce 1998, s. 27.

zowanie i interpretowanie danych. Punktem wyjściowym w badaniu jest problem, natomiast jego rozwiązanie stanowi dojście do celu. Rozwiązanie to powinno być zgodne z rzeczywistością a więc odpowiadać prawdzie.

Głównym problemem badawczym zawartym w pracy jest odpowiedź na pytanie: Czy istnieje związek między warunkami rodzinnymi dziecka a jego wynikami w nauce?

Analizie został poddany materiał pochodzący z badań 92 uczniów klas III szkół podstawowych na terenie miasta Kielce.

Podstawową metodą zastosowaną w pracy był sondaż diagnostyczny. „Metoda sondażu diagnostycznego jest sposobem gromadzenia wiedzy o przedmiotach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranych zbiorowości, nasileniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk o wszelkich innych zjawiskach instytucjonalnie nie zlokalizowanych, posiadających znaczenie wychowawcze, w oparciu o specjalnie dobraną grupę reprezentującą populację generalną, w której badane zjawisko występuje”¹⁰.

W przeprowadzonych badaniach sondażowych o charakterze diagnostycznym zastosowano następujące techniki: testowanie dydaktyczne, ankietowanie, badanie dokumentów.

Testowanie dydaktyczne służy do badania osiągnięć szkolnych uczniów. Badania testowe różnią się od innych sposobem kontroli oraz tym, że są od nich dokładniejsze, bardziej obiektywne i wymierne.

W badaniach własnych zastosowano następujące testy wiadomości: pisanie ze słuchu, czytanie ze zrozumieniem, test wiadomości z matematyki.

Umiejętność poprawnego pisania uczniów pod względem ortograficznym sprawdzono za pomocą dyktanda sprawdzającego. Ilość popełnionych błędów ortograficznych decydowała o ocenie uzyskanej z pisania ze słuchu. Dyktando oceniano w skali sześciostopniowej, mimo że obecnie w klasach I-III stosuje się ocenę opisową. Ocena opisowa bowiem, nie daje możliwości zastosowania analiz statystycznych.

Do sprawdzenia umiejętności cichego czytania ze zrozumieniem wykorzystano tekst pt.: „Jadalne gniazda”. Tekst zawiera osiem pytań. Pod każdym pytaniem były trzy odpowiedzi, z których jedna była prawdziwa. Za każdą poprawną odpowiedź uczeń otrzymywał 1 punkt.

Do zbadania wiadomości i umiejętności matematycznych uczniów zastosowano test, który obejmował 5 zadań. Za jego wykonanie uczniowie mogli maksymalnie otrzymać 30 punktów.

Kolejną techniką zastosowaną w badaniach własnych był wywiad środowiskowy do pomiaru, którego wykorzystano kwestionariusz wywiadu dla rodziców, który obejmował dane dotyczące: wieku rodziców, wykształcenia, zawodu rodziców,

¹⁰ T. Piłch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 126.

struktury rodziny, warunków mieszkaniowych i materialnych rodziny oraz aspiracji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci.

Otrzymany w wyniku badań materiał został poddany opracowaniu statystycznemu, polegającemu na wyliczeniu prostych charakterystyk liczbowych.

Wyniki badań

O kondycji rodziny i zdolności pełnienia przypisanych jej funkcji decyduje wiele czynników, takich jak: warunki materialne, mieszkaniowe, struktura rodziny, wykształcenie rodziców, liczba dzieci w rodzinie, poziom kultury pedagogicznej i wiele innych.

W pracy własnej poddano analizie tylko niektóre z tych czynników.

Wspólną cechą większości rodzin są trudności materialne. Zdecydowana większość rodzin boryka się z troskami ekonomicznymi. W grupie rodzin bardzo źle sytuowanych materialnie występują poważne trudności w zaspokajaniu podstawowych potrzeb materialnych członków rodziny.

Tabela 1. Sytuacja materialna badanych rodzin

Sytuacja materialna	n	%
Bardzo dobra	8	8,7
Dobra	32	34,8
Dostateczna	40	43,5
Niewystarczająca	12	13,0
Razem:	92	100,0

Na podstawie danych zawartych w tabeli 1 stwierdzić można, że badani uczniowie posiadają bardzo zróżnicowane warunki materialne. Najsilniejszą grupę stanowią uczniowie, których rodzice określili swoją sytuację materialną jako dostateczną (43,5 %) i dobrą (34,8 %). 8,7 % badanych uważa, że ich sytuacja materialna jest bardzo dobra. Natomiast niekorzystną sytuację materialną posiada 13,0 % badanych rodzin. Z wypowiedzi nauczycieli wynika, że w rodzinach tych brakuje pieniędzy na zakup podstawowych artykułów żywnościowych, najpotrzebniejszej odzieży czy pomocy szkolnych.

O funkcjonowaniu rodzin, a tym samym o kształtowaniu się sytuacji społecznej dziecka zależą warunki mieszkaniowe rodziny. Warunki mieszkaniowe mają wpływ na możliwości rozwojowe dziecka, mieszkanie o wyższym standardzie i większym metrażu stwarza korzystniejszą sytuację zarówno dla rozwoju zainteresowań, jak i swo-

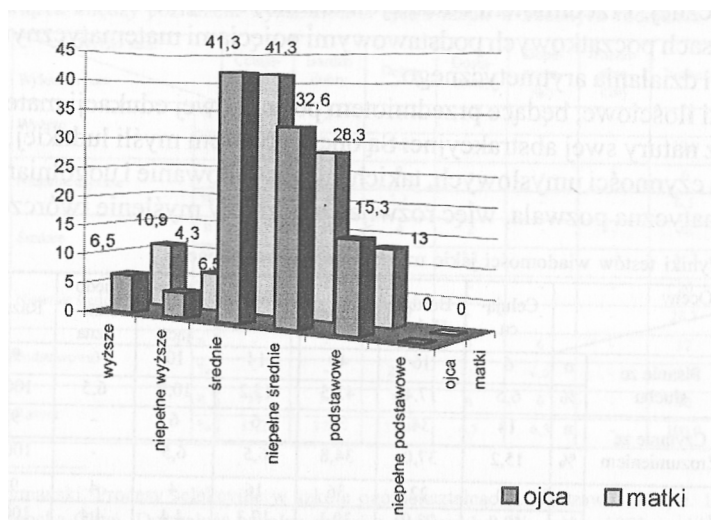
bodnego działania, właściwej pracy i wypoczynku. Dokonując analizy porównawczej warunków mieszkaniowych badanych uczniów stwierdzić można, że w większości badani uczniowie posiadają korzystne warunki do nauki i zabawy. 93,4 % badanych określiło swoje warunki mieszkaniowe od średnich do bardzo dobrych. Tylko 6,6 % badanych uważa, że ich warunki mieszkaniowe są niewystarczające.

Poziom kulturalny rodziny często określa wykształcenie jej członków. Wykształcenie rodziców ma bardzo duże znaczenie dla rozwoju intelektualnego dziecka, przystosowania do warunków wymagań szkolnych, a także postępów w nauce. A. Kamiński¹¹ twierdzi, że wykształcenie rodziców należy do najczulszych wskaźników stanu rodziny, przede wszystkim w zakresie kultury obowiązujących wzorów zachowań, stosunków i wartości, a także atmosfery życia rodzinnego.

Poziom wykształcenia rodziców badanych uczniów przedstawia tabela 2 i rys. 2.

Tabela 2. Poziom wykształcenia rodziców badanych uczniów

Poziom wykształcenia	Ojca		Matki		Razem:	
Wyższe	6	6,5	10	10,9	16	8,7
Niepełne wyższe	4	4,3	6	6,5	10	5,4
Średnie	38	41,3	38	41,3	76	41,4
Niepełne średnie	30	32,6	26	28,3	56	30,4
Podstawowe	14	15,3	12	13,0	26	14,1
Niepełne podstawowe	-	-	-	-	-	-
Razem:	92	100,0	92	100,0	184	100,0

Ryc. 1. Poziom wykształcenia rodziców badanych uczniów

¹¹ A. Kamiński, Funkcje pedagogiki społecznej, Warszawa 1980, s. 105-106.

Jak wskazują wyniki z badań poziom wykształcenia rodziców jest bardzo zróżnicowany, najliczniejszą grupę stanowią rodzice posiadający średnie (41,4 %) i niepełne średnie (30,4 %) wykształcenie. Dokonując analizy porównawczej między poziomem wykształcenia ojców i matek badanych uczniów można stwierdzić, że matki posiadają nieco wyższy poziom wykształcenia niż ojcowie np. wyższe wykształcenie posiadało 10,9 % matek natomiast ten sam poziom wykształcenia posiadało 6,5 % ojców. Różnice również obserwujemy przy wykształceniu podstawowym i niepełnym podstawowym.

Dokonując analizy aspiracji edukacyjnych rodziców wobec własnych dzieci stwierdzić można, iż rodzice posiadają wysokie aspiracje edukacyjne wobec własnych dzieci. 34,8 % badanych rodziców wybrało dla swych dzieci szkoły, które dają maturę i przygotowują do studiów wyższych. 58,7 % rodziców wybrało szkoły na poziomie maturalnym, ale jednocześnie przygotowujące do konkretnego zawodu i dające możliwości podjęcia nauki na poziomie wyższym.

W przeprowadzonych badaniach poddano analizie stopień opanowania wiadomości i umiejętności określanych testami wiadomości z dwóch podstawowych przedmiotów nauczania, jakimi są: język polski i matematyka. Próbowano określić poziom czytania ze zrozumieniem uczniów klas III, ponieważ jak wskazują wymagania programowe uczeń klasy trzeciej powinien już posiadać tę umiejętność. Drugą umiejętność z zakresu kształcenia polonistycznego, którą poddano analizie była poprawność pisania pod względem ortograficznym.

W dalszej części poddano analizie wiadomości i umiejętności z zakresu edukacji matematycznej. Przedmiotem edukacji matematycznej dzieci są określone pojęcia. W klasach początkowych podstawowymi pojęciami matematycznymi są pojęcia liczby i działania arytmetycznego.

Stosunki ilościowe, będące przedmiotem początkowej edukacji matematycznej dzieci są z natury swej abstrakcyjne. Są one wytworem myśli ludzkiej, wynikiem wyższych czynności umysłowych, takich jak abstrahowanie i uogólnianie. Edukacja matematyczna pozwala, więc rozwijać u uczniów myślenie twórcze.

Tabela 3. Wyniki testów wiadomości jakie uzyskali badani uczniowie

Przedmiot		Oceny		Celująca	Bardzo Dobra	Dobra	Dostateczna	Dopuszczająca	Niedostateczna	Razem:	Średnia Ocen
		n	%								
Język polski	Pisanie ze słuchu	n	6	16	40	14	10	6	92	3,4	
		%	6,5	17,4	43,5	15,2	10,9	6,5	100,0		
	Czytanie ze Zrozumieniem	n	14	34	32	6	6	-	92	4,4	
		%	15,2	37,0	34,8	6,5	6,5	-	100,0		
Matematyka		n	10	22	36	16	4	4	92	4,0	
		%	10,9	23,9	39,1	17,3	4,4	4,4	100,0		
Razem:		n	30	72	104	36	20	10	276	3,9	
		%	10,9	26,1	39,1	13,1	7,2	3,6	100,0		

Wyniki analizy materiału wskazują, że najczęściej uczniów z testów wiadomości, z tych przedmiotów uzyskało ocenę dobrą (39,1 %) i bardzo dobrą (26,1 %). Oceny niedostateczne uzyskało z testów (3,6 %) badanych. Najwięcej trudności sprawiał uczniom test z języka polskiego - pisanie ze słuchu. Z tego testu najczęściej było ocen niedostatecznych (6,5 %) i najmniej ocen celujących (6,5 %) oraz bardzo dobrych (17,4 %). Najwyższe oceny uzyskali badani z testu - czytanie ze zrozumieniem. Z tego testu nie wystawiono ocen niedostatecznych i najczęściej uczniów otrzymało oceny celujące (15,2 %).

We wszystkich badaniach procesów selekcji szkolnej przeprowadzonych w ciągu ostatnich kilkunastu lat wykształcenie rodziców okazało się jak pisze M. Szymański¹² czynnikiem pierwszorzędym. Związek między wykształceniem rodziców a wykształceniem dzieci jest bardzo silny. Im wyższy jest poziom wykształcenia rodziców, tym wyższy jest poziom dojrzałości szkolnej dziecka¹³, korzystniejszy jest jego rozwój umysłowy¹⁴.

Niektórzy autorzy sądzą, że wykształcenie matki odgrywa większą rolę w wyznaczaniu sukcesów szkolnych dzieci. Są też stwierdzenia, że wpływ wykształcenia ojca i wykształcenia matki jest prawie jednakowy. M. Sawińska¹⁵ wyliczyła, że między wykształceniem ojca i wykształceniem matki w rodzinie istnieje bardzo silna korelacja, co upoważnia do uwzględnienia w badaniach tylko jednej zmiennej to jest wykształcenia matki lub ojca.

Dlatego w badaniach własnych podjęto próbę określenia siły związku między poziomem wykształcenia ojca i matki w badanych rodzinach.

Tabela 4. Związek między poziomem wykształcenia ojca i matki w badanych rodzinach

Wyniki testu Wykształcenie		Wyniki testu						Razem:
		Celują- cy	Bardzo dobry	Dobry	Dosta- teczny	Dopu- szcza- jący	Niedo- state- czny	
Wyższe	n	6	2	2	-	-	-	10
	%	6,5	2,2	2,2	-	-	-	10,9
Niepełne wyższe	n	4	-	2	-	-	-	6
	%	4,4	-	2,1	-	-	-	6,5
Średnie	n	4	28	4	2	-	-	38
	%	4,4	30,4	4,4	2,1	-	-	41,3
Niepełne średnie	n	-	4	22	-	-	-	26
	%	-	4,4	23,9	-	-	-	28,3
Podstawowe	n	-	-	2	4	6	-	12
	%	-	-	2,2	4,4	6,5	-	13,0
Razem:	n	14	34	32	6	6	-	92
	%	15,2	37,0	34,8	6,5	6,5	-	100,0

¹² M. Szymański, Procesy selekcyjne w szkole ogólnokształcącej, Warszawa 1988, s. 144.

¹³ B. Wilgocka-Okoń, Dojrzałość szkolna dzieci a środowisko, Warszawa 1972, s. 145.

¹⁴ K. Dutkiewicz, Wpływ warunków środowiskowych na poziom rozwoju umysłowego uczniów kończących szkołę podstawową w mieście i na wsi, „Edukacja” 1983, nr 1.

¹⁵ M. Sawińska, Społeczne uwarunkowania procesu osiągnięć edukacyjnych, Warszawa 1985, s. 105.

$$61,97 > \chi^2_{0,001;16} = 39,252$$

Jak wskazują wyniki z badań poziom wykształcenia rodziców jest bardzo zróżnicowany. Stwierdzić natomiast można, że istnieje ścisły związek między poziomem wykształcenia ojca i matki w badanych rodzinach.

U 56,5 % badanych rodzin, rodzice posiadają ten sam poziom wykształcenia, w pozostałych rodzinach poziomy wykształcenia rodziców są bardzo zbliżone.

Wyliczony z testu Chi-kwadrat współczynnik korelacji dla układu tych zmiennych wynosi $r_c = 0,65$, co oznacza korelację umiarkowaną zależność istotną. Dlatego w analizach zostanie uwzględniona tylko jedna zmienna to jest wykształcenie matki.

Biorąc pod uwagę tę zmienną ma ona duży wpływ na wyniki testu wiadomości z matematyki, testu pisania ze słuchu oraz testu czytania ze zrozumieniem, jakie uzyskali badani uczniowie. Uzyskane wyniki testu wiadomości z matematyki ukazują, iż uczniowie, których matki posiadały wyższe wykształcenie uzyskali z testu oceny od celującej (6,5 %) poprzez bardzo dobrą (2,2 %) do dobrej (2,2 %). Natomiast oceny dopuszczające (4,4 %) i niedostateczne (2,2 %), uzyskali badani, których matki posiadały wykształcenie od podstawowego do niepełnego średniego.

Podobna zależność wystąpiła analizując wyniki testu pisania ze słuchu. Uczniowie, których matki posiadały wyższy poziom wykształcenia uzyskali wysokie oceny z testu. Najwięcej ocen niedostatecznych (4,4 %) otrzymali badani, których matki posiadały wykształcenie podstawowe.

Wyniki testu czytania ze zrozumieniem potwierdzają również wpływ wykształcenia matki na wyniki dziecka w nauce. Oceny celujące z testu czytania ze zrozumieniem uzyskali badani, których matki posiadały wykształcenie od średniego do wyższego, natomiast oceny dopuszczające (6,5 %) otrzymali uczniowie, których matki posiadały wykształcenie podstawowe.

W dalszej kolejności próbowano określić związek pomiędzy sytuacją materialną rodziny, a wynikami testu wiadomości z matematyki, pisania ze słuchu oraz czytania ze zrozumieniem.

Wiadomo bowiem, że rodziny, które mają złą sytuację materialną mają trudności w zaspokajaniu podstawowych potrzeb swych dzieci, dotyczy to nie tylko ubioru, odpowiedniego wyżywienia, ale również podstawowych zabawek, przyborów, podręczników szkolnych, dostępu do różnych dóbr kultury, które mają wpływ na rozwój intelektualny dzieci¹⁶.

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzić można, że istnieje związek między sytuacją materialną rodziny a wynikami z testu wiadomości z matematyki. Uczniowie, których sytuacja materialna jest bardzo dobra otrzymali oceny celują-

¹⁶ K. Dutkiewicz, Lęk przed oceną szkolną jako problem pedagogiczny, „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej”, Kielce 2001, nr 14.

ce (6,5 %) i oceny bardzo dobre (2,2 %). Przy nie zadawalającej sytuacji materialnej badani uczniowie otrzymali oceny od dobrej (6,4 %) do niedostatecznej (2,2 %). Największą skalę ocen bo od celującej do niedostatecznej otrzymali uczniowie, których sytuacja materialna określana jest mianem średniej.

Kolejne wyniki badań dotyczące wpływu sytuacji materialnej na wyniki z testu pisania ze słuchu oraz czytania ze zrozumieniem również ukazują, że istnieje związek pomiędzy sytuacją materialną rodziny a wyżej wymienionymi testami wiadomości. Uczniowie, których sytuację materialną określa się jako bardzo dobrą otrzymali oceny celujące oraz bardzo dobre, natomiast uczniowie, których rodzice określili warunki materialne jako niezadawalające nie otrzymali ocen celujących.

Na zakończenie rozważań dokonano porównania analizowanych wcześniej układów zmiennych.

Tabela 5. Siła związków między poszczególnymi układami zmiennych

Układy zmiennych	Chi- Kwadrat i poziom istotności	Siła związku między układami zmiennych
Związek między poziomem wykształcenia ojca i matki w badanych rodzinach	$61,97 > \chi^2_{0,001;16} = 39,252$	$r_s = 0,65$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Poziom wykształcenia matki a wyniki testu wiadomości z matematyki jakie uzyskali badani uczniowie	$61,97 > \chi^2_{0,001;20} = 45,315$	$r_s = 0,63$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Poziom wykształcenia matki a wyniki testu pisanie ze słuchu jakie uzyskali badani uczniowie	$66,6 > \chi^2_{0,001;20} = 45,315$	$r_s = 0,65$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Poziom wykształcenia matki a wyniki testu czytanie ze zrozumieniem	$126,74 > \chi^2_{0,001;16} = 39,252$	$r_s = 0,76$ korelacja wysoka, zależność znacząca
Warunki mieszkaniowe rodziny a wyniki testu wiadomości z matematyki badanych uczniów	$50,31 > \chi^2_{0,001;15} = 37,697$	$r_s = 0,76$ korelacja wysoka, zależność znacząca
Warunki mieszkaniowe rodziny a wyniki testu pisanie ze słuchu badanych uczniów	$65,84 > \chi^2_{0,001;15} = 37,697$	$r_s = 0,65$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Warunki mieszkaniowe rodziny a wyniki testu czytanie ze zrozumieniem jakie uzyskali badani	$42,45 > \chi^2_{0,001;12} = 32,909$	$r_s = 0,56$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Sytuacja materialna rodziny a wyniki testu wiadomości z matematyki jakie uzyskali badani uczniowie	$63,47 > \chi^2_{0,001;15} = 37,697$	$r_s = 0,63$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Sytuacja materialna rodziny a wyniki testu pisanie ze słuchu jakie uzyskali badani uczniowie	$87,97 > \chi^2_{0,001;15} = 37,697$	$r_s = 0,69$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Sytuacja materialna rodziny a wyniki testu czytanie ze zrozumieniem jakie uzyskali badani uczniowie	$50,34 > \chi^2_{0,001;12} = 32,909$	$r_s = 0,59$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Wiek matki badanych uczniów a wyniki testu wiadomości z matematyki jakie uzyskali badani uczniowie	$117,08 > \chi^2_{0,001;25} = 52,620$	$r_s = 0,74$ korelacja wysoka, zależność znacząca
Wiek matki a wyniki testu pisanie ze słuchu jakie uzyskali badani uczniowie	$134,67 > \chi^2_{0,001;25} = 52,620$	$r_s = 0,77$ korelacja wysoka, zależność znacząca

Wiek matki badanych uczniów a wyniki testu czytanie z e zrozumieniem jakie uzyskali badani uczniowie	$79,38 > \chi^2_{0,001;25} = 45,315$	$r_c = 0,68$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Wybór szkoły przez rodziców dla swoich dzieci a wyniki testu wiadomości z matematyki jakie uzyskali badani uczniowie	$32,76 > \chi^2_{0,01;15} = 30,578$	$r_c = 0,51$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Wybór szkoły przez rodziców dla swoich dzieci a wyniki testu pisanie ze sluchu jakie uzyskali badani uczniowie	$51,01 > \chi^2_{0,001;15} = 37,697$	$r_c = 0,59$ korelacja umiarkowana, zależność istotna
Wybór szkoły przez rodziców dla swoich dzieci a wyniki testu czytanie ze zrozumieniem jakie uzyskali badani uczniowie	$58,15 > \chi^2_{0,001;12} = 32,99$	$r_c = 0,62$ korelacja umiarkowana, zależność istotna

Wnioski

Na podstawie uzyskanych w toku analizy wyników badań stwierdzić można, że:

1. Rodzice badanych uczniów określili w większości swoją sytuację materialną jako dostateczną (43,5 %) i dobrą (34,8 %).
2. Badani uczniowie posiadają w większości dobre (43,5 %) i średnie (39,0 %) warunki mieszkaniowe, co stwarza korzystne warunki do nauki i zabawy badanym dzieciom.
3. Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia rodziców i ich zawód, z którym wiążą się na ogół inne warunki kulturalne rodziny możemy stwierdzić, że poziom wykształcenia badanych rodziców jest bardzo różnicowany, największy procent stanowią rodzice posiadający średnie (41,4 %) i niepełne średnie wykształcenie (30,4 %). Rodzice badanych uczniów są w większości ludźmi młodymi, najliczniejszą grupę stanowią rodzice w przedziale wiekowym 31-35 lat (45,7 %).
4. Przeprowadzone badania wykazały również, że uczniowie w niejednakowym stopniu przyswoili materiał nauczania z języka polskiego i matematyki. Największe trudności sprawiał uczniom test określający poprawność pisowni pod względem ortograficznym (średnia ocen 3,4 %).
5. Przedstawione wyniki badań pozwoliły zaobserwować, że na osiągnięcia szkolne uczniów klas trzecich ma znaczący wpływ wiek matek badanych respondentów.
6. Z analizy przeprowadzonych badań wynika, że wybór szkoły przez rodziców dla swoich dzieci ma wpływ na wyniki w nauce badanych uczniów. Na podstawie badań stwierdzić można, że rodzice mają wysokie aspiracje edukacyjne w stosunku do swoich dzieci.
7. Dokonując analizy związku między poszczególnymi układami zmiennych stwierdzić można, że środowisko rodzinne ma bardzo duże znaczenie dla

uzyskiwania przez dzieci osiągnięć w pracy szkolnej. Poszczególne elementy tego środowiska w różnym stopniu wpływają na rezultaty pracy szkolnej dziecka. Najsilniejszy związek obserwujemy między poziomem wykształcenia i wiekiem rodziców a wynikami ich dzieci - uczniów badanych klas, z poszczególnych testów wiadomości.

Jak wynika z przeprowadzonych rozważań, każdy z analizowanych czynników wpływa w pewnym stopniu na efekty pracy dziecka w szkole. Wszystkie te czynniki występują zazwyczaj kompleksowo tworząc wzajemnie warunkujące się zespoły, które oddziałują na sytuację szkolną dziecka, determinują przebieg i rezultaty procesu nauczania - uczenia się.

Bibliografia

1. Cudak H., Funkcjonowanie rodziny a nieprzystosowanie społeczne dzieci i młodzieży, Kielce 1998.
2. Cudak H., Szkice z badań nad rodziną, Kielce 1995.
3. Dąbrowska A., Rodziny dysfunkcyjne - dziecko w rodzinie dysfunkcyjnej, Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej 2001, nr 14.
4. Dutkiewicz K., Lęk przed oceną szkolną jako problem pedagogiczny, „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej” Kielce 2001, nr 14.
5. Dutkiewicz K., Wpływ warunków środowiskowych na poziom rozwoju umysłowego uczniów kończących szkołę podstawową w mieście i na wsi, „Edukacja” 1983, nr 1.
6. Jackowska E., Wychowawcze funkcjonowanie rodziny dziecka przystosowanego społecznie. „Psychologia Wychowawcza” 1977.
7. Kamiński A., Funkcje pedagogiki społecznej, Warszawa 1980.
8. Pilch T., Zasady badań pedagogicznych. Warszawa 1995.
9. Rembowski J., Rodzina w świetle psychologii, Warszawa 1986.
10. Sawińska M., Społeczne uwarunkowania procesu osiągnięć edukacyjnych, Warszawa 1985.
11. Szczepański J., Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa 1972.
12. Szewczuk W., Słownik pedagogiczny, Warszawa 1985.
13. Szymański M., Procesy selekcyjne w szkole ogólnokształcącej, Warszawa 1988.
14. Wilgocka-Okoń B., Dojrzałość szkolna dzieci a środowisko, Warszawa 1972.
15. Ziemska M., Rodzina a osobowość, Warszawa 1975.